

УДК 349.6

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ГАЛУЗЕЙ ПРАВА У СИСТЕМІ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ РОСЛИННОГО СВІТУ УКРАЇНИ

**І.В. ГИРЕНКО, кандидат юридичних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України¹**

У статті досліджуються питання ролі різних галузей права у системі правової охорони рослинного світу. Розглядається роль екологічного, земельного, аграрного, гірничого, лісового, водного, цивільного та адміністративного права.

Рослинний світ, правова охорона, екологічне, земельне, аграрне, гірниче, лісове, водне, цивільне та адміністративне право.

Сьогодні, у період динамічного розвитку суспільних відносин, дослідження питань правової охорони рослинного світу України без існування і належних взаємозв'язків різних галузей права, є неможливим. Таким чином, у межах цього дослідження ми ставимо за мету з'ясування впливу різних галузей права на правову охорону рослинного світу та їх взаємозв'язку у цьому процесі. Різні по своїй суті галузі права відіграють важливу роль у регулюванні суспільних відносин у сфері рослинного світу. Саме через взаємозв'язок різних норм права ми можемо розглядати правову охорону рослинного світу і його біологічного різноманіття, у їх тісному зв'язку з іншими правовими інститутами.

В умовах економічної й екологічної кризи, при існуючих різних формах власності, без ефективного державного контролю, правових зв'язків різних галузевих правових інститутів, забезпечити належну охорону, використання й відтворення рослинного світу неможливо.

Метою цієї статті є розгляд питань щодо місця і ролі галузей права у системі правової охорони рослинного світу в сучасному законодавстві України.

Теоретичною основою дослідження є праці відомих вітчизняних учених-правознавців, які досліджували окремі аспекти ролі різних галузей права у системі правової охорони рослинного світу, зокрема В.І. Андрейцева, А.П. Гетьмана, В.М. Єрмоленка, І.І. Каракаша, В.В. Костицького, В.В. Курзової, Ю.С. Шемшученка, М.В. Шульги та ін.

Тенденція зв'язків флористичного права з іншими галузевими інститутами права базується на взаємопроникненні багатогалузевого правового регулювання сфери флористично-правового регулювання.

Флористичне право тісно пов'язане з конституційним правом, норми якого мають основоположне значення як для правової охорони

рослинного світу, так і для усіх інших галузей правової системи. У ст. 16 Основного Закону прямо записано, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [1].

До завдань Конституції не належить детальне врегулювання суспільних відносин. Вона становить той правовий фундамент, на якому ґрунтується національне законодавство. Проте це не означає, що вона має бути приречена на бездіяльність чи реалізовуватися лише через галузеве законодавство [2, с. 93].

Характеризуючи місце та роль різних галузей права у системі правової охорони рослинного світу України, слід зазначити, що механізм їх правового регулювання охоплює не тільки суспільні відносини, які віднесені до регулювання певної галузі права, але й охоплюють і ті відносини, що пов'язані з ними. Як зазначає С.С. Алексеєв, ефективність впливу норм права досягається за допомогою механізму правового регулювання, який дозволяє не лише зібрати разом явища правової дійсності – норми, правовідносини, юридичні факти та інше й окреслити їх як цілісність, а й представити їх в діючому системно-динамічному вигляді, що характеризує результативність правового регулювання, його спроможність гарантувати з правового боку досягнення поставлених законодавцем цілей [3, с. 10].

Сьогодні ми не можемо говорити, що діюче законодавство, яке у першу чергу регулює відносини охорони й використання рослинного світу, є самостійним галузевим інститутом. Окремі нормативно-правові акти щодо охорони й використання рослинного світу містяться і в інших правових інститутах. Правова охорона рослинного світу здійснюється не тільки флористичним законодавством, але й нормами інших галузей права, які мають різноманітний вплив на сферу рослинного світу, і яка впорядковується за допомогою правових засобів, які у своїй сукупності і взаємодії усіх структурних елементів системи права, регулюють суспільні відносини.

Розглядаючи питання правової охорони рослинного світу України та його зв'язок із іншими правовими інститутами, слід зазначити, що рослинний світ виступає як сукупність правовідносин, яка має відособлене нормативне забезпечення Законом України «Про рослинний світ» [4]. У цьому зв'язку виникає питання, до якої галузі права належить система правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері рослинного світу? І хоча у сучасній правовій науці рослинний світ у більшості випадків пов'язують з екологічними відносинами, що є, по суті, правильним, оскільки екологічне право має найбільший вплив на рослинний світ, як підгалузеву структуру, елементи якої знаходяться у безпосередній взаємодії, проте норми, які регулюють суспільні відносини у сфері рослинного світу притаманні багатьом галузям права. Це

пояснюється, передусім, складністю, специфічністю та різномірністю відносин, пов'язаних з рослинним світом.

Відмінність інституту від галузі у цьому випадку полягає в тому, що інститут регулює не всю сукупність відповідних суспільних відносин, а лише різні сторони, особливості одних типових суспільних відносин. Однак в деяких випадках ті самі суспільні відносини регулюються нормами різних галузей права [5, с. 257].

У спеціальній літературі зазначається, що екологічні правовідносини мають найбільший вплив на правовий інститут охорони рослинного світу.

Характерною особливістю екологічного права як комплексної галузі є включення до неї визнаних сьогодні інших галузей права – земельного, гірничого, водного, лісового, фауністичного і атмосфероохоронного. Ці галузі мають власну внутрішню структуру, свій предмет і метод правового регулювання. У системі екологічного права вони фактично є його підгалузями. Як зазначає академік Ю.С. Шемшученко, земельне, гірниче, водне, лісове, фауністичне і атмосферне охоронне право забезпечують диференційований підхід до екологічно обґрунтованого використання кожного з відповідних природних ресурсів, тоді як норми загальної частини екологічного права «нашаровуються» над вказаними підгалузями, виконуючи функції силового інтеграційного поля [6, с. 18].

У зв'язку з цим О.Л. Дубовик зазначає, що екологічне право певною мірою створює єдину теоретичну базу для традиційних галузей права, які регулюють використання природних ресурсів....[7, с. 62].

Викладене дає підстави відзначити, що флористичне законодавство тісно пов'язане з екологічними, земельними, гірничими, лісовими, водними, майновими, управлінськими та іншими видами суспільних відносин, що складають предмет правового регулювання та утворюють єдину національну систему права. Таким чином, суспільні відносини у сфері рослинного світу пов'язані з численними правовими галузями, найбільш тісний зв'язок флористичного законодавства спостерігається із зазначеними видами суспільних відносин.

Як відомо, природні рослинні ресурси за своєю екологічною, господарською, науковою, оздоровчою, рекреаційною цінністю та іншими ознаками поділяються на природні рослинні ресурси загальнодержавного та місцевого значення. Важливою складовою у системі правової охорони рослинного світу, а отже зв'язків екологічних та земельних, є взаємозв'язок земельного з екологічним правом. Цей зв'язок зумовлюється станом землі, як об'єкта навколишнього природного середовища, який функціонує у складі екосистеми і перебуває в екологічному зв'язку з усім довкіллям.

Земельне право, як складова частина системи права України, тісно пов'язана з іншими галузями національної системи права. Це залежить від ступеня взаємопроникнення відповідних груп суспільних відносин та засад їх законодавчого врегулювання. При цьому воно визначається тим,

що земельне право становить фундаментальні засади для певних галузей права. Таке значення земельного права має місце у взаєморегулюванні усього комплексу природоресурсних відносин. Для інших суспільних відносин, які врегульовані відповідними галузями права, земельне право має основоположне значення, коли вони впливають із відносин, пов'язаних з використанням та охороною земельних ресурсів, зокрема природоохоронних [8, с.18].

Зв'язок рослинного світу з земельним правом проявляється при відтворенні природних рослинних ресурсів, що здійснюється власниками та користувачами (у тому числі орендарями) земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу.

Земля належить до основних природних об'єктів і входить до складу єдиної природної системи як її невід'ємна частина. У спеціальній літературі поняття землі як природного об'єкта дано у багатьох аспектах. Наприклад, в природоресурсному законодавстві вона розглядається як сукупність усіх природних багатств; в земельному – як поверхневий ґрунтовий шар, що виконує економічні функції в якості засобу виробництва та просторового базису завдяки використанню відповідних земельних площ; в екологічному – як об'єкт, виконуючий життєдіяльність, життєзабезпечуючі та культурно-оздоровчі функції ...[9, с. 276].

Таким чином, експлуатація одного або декількох видів природних ресурсів повинна завдати найменшу шкоду іншим природним ресурсам. У національному екологічному законодавстві вимоги комплексного підходу конкретизуються з урахуванням особливостей кожного природного об'єкта [10, с. 237].

Продовжуючи подальше правове дослідження ролі і місця галузей права у системі правової охорони рослинного світу слід констатувати, що у правовому регулюванні рослинного світу важливу роль відіграють відносини у сфері використання лісових ресурсів. Ліси належать до особливого природного об'єкта і також складають частину єдиної природної системи. Галузевість лісового і рослинного законодавства тісно взаємопов'язана між собою. Підтвердженням цієї тези є те, що ст. 4 Закону України «Про рослинний світ», до природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення відносить лісові ресурси державного значення. Крім того, спеціальне використання рослинних ресурсів на земельних ділянках лісового фонду здійснюються в порядку, що встановлюється Законом України «Про рослинний світ», Лісовим кодексом України [11] та іншими нормативно-правовими актами.

Зв'язок лісової і дикорослої рослинності не викликає сумнівів, а отже вплив лісового законодавства на рослинний світ є очевидним, а вона є взаємопов'язаним природним ресурсом. При цьому не можна забувати, що і лісова рослинність, і дикоросла рослинність у їхньому природному стані становлять єдиний рослинний світ [12, с. 51].

Безпосередній вплив на флористичну галузь має і гірниче законодавство.

Надра є самостійним природним ресурсом. Згідно ст. 1 Кодексу України про надра, надра – це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння [13]. Надра тісно пов'язані із землекористуванням через надання земельних ділянок для потреб, пов'язаних з користуванням надрами.

При цьому слід зазначити, що гірниче законодавство застосовується до тої частини надр, яка використовується для задоволення господарсько-економічних потреб держави, юридичних та фізичних осіб і охоплює усі родовища корисних копалин, у тому числі техногенні, з запасами, оціненими як промислові, становлять Державний фонд родовищ корисних копалин, а всі попередньо оцінені родовища корисних копалин – резерв цього фонду. Видобування корисних копалин на нашу думку, навіть при дотримання всіх технологічних процесів призводить до небажаних наслідків щодо рослинного світу, не говорячи уже про можливі негативні наслідки для всього навколишнього природного середовища при порушенні технологічних процесів.

Важливий зв'язок рослинного світу пов'язаний зводним фондом, який складають усі води водні об'єкти) України. Особливості спеціального водокористування та користування водними об'єктами для лікувальних цілей та для потреб галузі економіки регулюється главами 12 та 13 Водного кодексу України [14]. Порушення встановлених правил може мати негативний вплив на рослинний світ.

Наявні зв'язки флористичного права також із аграрним правом. Зокрема, зв'язок рослинного світу із аграрним та земельним правом можна прослідкувати на прикладі спеціального використання природних рослинних ресурсів на праві власності, яке на відміну від ч. 2 ст. 79 Земельного кодексу України [16], в якій зазначено, що право власності на земельну ділянку поширюється і на об'єкти рослинного світу, що на ній знаходяться, Законом «Про рослинний світ», не регулюється. За таких підстав суб'єкти аграрного права – власники земельних ділянок – є водночас власниками об'єктів рослинного світу в межах своїх прав на земельні ділянки.

Правові особливості сільськогосподарського використання рослинного світу врегульовано Законом «Про рослинний світ». Статтями 9 і 10 цього Закону встановлені дві форми використання природних рослинних ресурсів – загальне або спеціальне.

При цьому слід зазначити, що розмежування правового регулювання використання об'єктів рослинного світу сільськогосподарського і несільськогосподарського призначення також врегульовано Законом України «Про рослинний світ». Взагалі, фахівці аграрного права визначають сільськогосподарське використання природних ресурсів як складний міжгалузевий правовий інститут, який являє собою сукупність як аграрно-правових норм, так і норм природоресурсного, цивільного, адміністративного та інших галузей права, що регулюють суспільні відносини у сфері використання природних об'єктів, природних ресурсів та природних комплексів під час діяльності, пов'язаної з виробництвом, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції [15, с. 546].

Важливе значення для рослинного світу має його зв'язок з цивільним правом. Проявом цього зв'язку є тісне переплетіння флористичного законодавства і майнових відносин. Зазначений зв'язок проявляється і у випадку порушення законодавства про рослинний світ, що тягне за собою не лише цивільно-правову, але й адміністративну, або кримінальну відповідальність згідно чинного законодавства України.

Адміністративне право юридично «обслуговує» найбільш наближену до людини виконавчу гілку влади, з якою кожна особа має постійні контакти [17, с. 4]. Адміністративне право визначає характер діяльності органів, що здійснюють державне управління у сфері охорони, використання та відтворення рослинного світу. До таких органів чинне флористичне законодавство відносить Кабінет Міністрів України, Раду Міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища та інші центральні органи виконавчої влади відповідно до їх компетенції. При цьому слід зазначити, що специфіка флористичного законодавства породжує і здійснення специфічних видів функцій управління, наприклад, таких, як ведення державного обліку і кадастру, а також моніторинг рослинного світу.

Констатуючи тісний зв'язок флористичного права з іншими галузями права, слід зазначити, що важливий вплив на охорону рослинного світу мають кодифіковані Закони України про землю, надра, води, тваринний світ, атмосферне повітря тощо. Як важливий чинник зміцнення охорони рослинного світу виступають й інші кодифіковані акти, що сприяють безпосередній охороні рослинного світу. Такими нормативно-правовими актами, у першу чергу, виступають Кримінальний Кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Цивільний кодекс України та інші норми спеціального законодавства, які передбачають юридичну відповідальність за порушення норм флористичного законодавства.

Співвідношення галузей права пов'язано з близькістю кола суспільних відносин, що регулюються нормами права. Воно проявляється у близькості предмета правового регулювання, специфічному прояві тотожних методів їх регулювання, спільності джерел регулювання, взаємозв'язку принципів регулювання відповідного кола суспільних відносин тощо. Саме на таких засадах ґрунтується співвідношення існуючих галузей права у цілісній правовій системі [18, с. 29].

Проведений правовий аналіз охорони рослинного світу, дає підстави зазначити, що норми-приписи, які регулюють суспільні відносини у сфері охорони рослинного світу, містяться у багатьох нормативно-правових актах, що належать до різних галузей права. Зазначені акти належні і до конституційного, цивільного, адміністративного, кримінального, митного права тощо. Взаємозв'язок рослинного світу із екологічним, земельним, лісовим, гірничим, водним правом зумовлюється тим, що ці галузі права безпосередньо пов'язані з навколишнім природним середовищем, функціонують у складі екосистеми і перебувають у тісному

взаємозв'язку та взаємодії з усім довкіллям. Безпосередній зв'язок між нормами флористичного, земельного, лісового, гірничого, водного права лежить в площині природних ресурсів і полягає в неможливості використання цих природних ресурсів без впливу на об'єкти рослинного світу.

Список літератури:

1. Конституція України : Закон України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Оніщенко О. Пряма дія норм Конституції України / О. Оніщенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 4. – С. 90–93.
3. Алексеев С.С. Общая теория права. В двух томах. Т. 2 / С.С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1982. – 354 с.
4. Про рослинний світ : Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22–23. – Ст.198.
5. Теория государства и права : Учебник для вузов // [Под ред.: Рассолова М.М., Лучина В.О., Эбзева Б.С.]. – М. : Закон и право, ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 640 с.
6. Шемшученко Ю.С. Екологічне право України. Академічний курс : Підручник . – Друге видання / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична література», 2008. – 720 с.
7. Дубовик О.Л. Экологическое право : учебник / Дубовик О.Л. – М. : ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2006. – 584 с.
8. Каракаш І.І. Земельне право України : Підручник / М.В. Шульга (кер.авт. кол.), Г.В. Анісімова, Н.О. Багай, А.П. Гетьман, І.І. Каракаш та ін.; За ред. М.В. Шульги. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
9. Каракаш І.І. Об'єкти і суб'єкти природноресурсного права // Правове регулювання аграрно-земельних та природноресурсово-екологічних відносин: Збірка вибраних статей, доповідей та рецензій (1997–2007). – Одеса : Фінікс, 2007. – 430 с.
10. Шарапова С.В. Принципи комплексного підходу до використання й відтворення природних ресурсів як елемент співвідношення земельного та екологічного законодавства // Співвідношення екологічного, природоресурсного, земельного та аграрного права: матеріали до круглого столу 9 грудня 2011 р. / За заг. ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Х. : Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. – 250 с.
11. Лісовий кодекс України : Закон України від 21 січня 1994 р. // Відомості Верховної Ради. – 1994. – № 17. – Ст.99.
12. Попов В., Гетьман А. Правові проблеми використання рослинного світу України.– 2000. – № 481. – С. 51.
13. Кодекс України про надра : Закон України від 27 липня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36. – Ст. 340.
14. Водний кодекс України : Закон України від 6 червня 1995 р. // Відомості Верховної Ради. – 1995. – № 24. – Ст.189.
15. Аграрне право України : підручник / за заг. ред. В.М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
16. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 3–4. – Ст.27.
17. Адміністративне право України : Підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / За заг. ред. Т.О. Коломоєць. – К. : Істина, 2012. – 528 с.

18. Каракаш І.І. Співвідношення екологічного права з природноресурсовими правовими галузями // Співвідношення екологічного, природоресурсного, земельного та аграрного права: матеріали до круглого столу 9 грудня 2011 р. / За заг. ред. А.П. Гетьмана та М.В. Шульги. – Х. : національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. – С. 29–34.

В статті досліджуються питання ролі різних отраслей права в системі правової охорони рослинного світу. Розглядається роль екологічного, земельного, аграрного, горного, лісного, водного, громадянського і адміністративного права.

Рослинний світ, правова охорона, екологічне, земельне, аграрне, горне, лісне, водне, громадянське і адміністративне право.

The questions of role of different branches of law in the system of legal protection of plant world are researched in the article. The role of environmental, land, agriculture, mining, forestry, water, civil and administrative law have been examined.

Plant world, legal protection, ecological law, land law, agricultural law, mining law, forest law, water law, civil and administration law.